
GRANSKNINGAR

Brittiskt om idrottens sociala kontext

Richard Holt, *Sport and the British: A Modern History*. Clarendon Press. 385 s. Oxford 1989.

Tony Mason (ed.), *Sport in Britain: A Social History*. Cambridge University Press. 363 s. Avon 1989.

Det är ingen överdrift att påstå att behållningen av 1980-talets brittiska idrottshistoriska forskning redan nu framstår som vägande. Årtiondet tog fart med verk som J. A. Mangans *Athleticism in Victorian and Edwardian Public School* (1981) och Richard Holts *Sport and Society in Modern France* (1981), vilka båda skilde sig markant från tidigare brittiska studier inom detta område. I motsats till den traditionella, evolutionistiskt färgade och prestationsfixerade idrottslitteraturen kom duon att rikta uppmärksamhet framförallt på idrottens samhälleliga och kulturella betydelser. I samma, närmast socialhistoriska tecken fortsatte en handfull forskare, bl.a. Tony Mason med verket *Association Football and English Society* (1984), som på ett förtjänstfullt sätt belyste uppkomsten av en autonom fritidssfär för den manliga arbetarklassen.

Gemensamt för dessa verk har inte varit enbart en noggrann dokumentation förenad med väl avvägda infallsvinklar. Gemensamt har också varit avsaknaden av ett öppet ställningstagande till forskningens metodiska utgångspunkter och teoretiska referensramar. Detta är förstås inte unikt bland historiker och bör inte heller nödvändigtvis ses som en svaghet, men har i alla fall lett till att brittiska arbeten ofta har förbisetts i åttiotalets internationella debatt om den moderna idrottens genombrott och drivkrafter. Att så skett är beklagligt inte enbart med tanke på kvaliteten hos dessa arbeten utan också med tanke på att de brittiska forskarna har en viktig hemmaplansfavör: trots diverse reservationer är det obestridligt att den moderna idrottens ursprungsland är Storbritannien.

*

Mot denna bakgrund är det av särskilt intresse att granska två nyutkomna verk, nämligen Richard Holts *Sport and the British: A Modern*

History och den av Tony Mason redigerade *Sport in Britain: A Social History*, som båda strävar att se på den brittiska idrotten i ett samhälleligt perspektiv. Verken kompletterar varandra, delvis emedan deras uppställning är så olika, men framförallt genom att deras sätt att analysera idrotten i dess sociala kontext ställvis divergerar klart. Masons antologi, ett smakfullt utformat band med sällsynt lyckat bildmaterial, består av tio artiklar om lika många idrottsgrenar. Stilen är lätt och antyder tillsammans med den måttfulla notapparaten att syftet i första hand är att upplysa en intresserad allmänhet. Holts verk, likaså en städad utgåva, har igen en helt annan ambition: den har en teoretisk infallsvinkel och innehåller rikligt med forskningsresultat och ställningstaganden av intresse även för fackhistorikern.

Därmed är det emellertid inte sagt att akribin eller kunskapen skulle brista hos författarna i antologin. Tvärtom är det uppenbart att flere är mångåriga experter på sitt område. Så är fallet t.ex. med John Lowerson, som med förundransvärd inlevelse skriver om fritidsfiskets socialhistoria. Lowerson avfärdar genast uppfattningen att nöjesfiskarnas värld vore klasslös genom att påvisa att förmögenhet och inflytande alltid inverkat på tillgången till goda fiskevatten. Fritidsfiske förekom inom aristokratin redan under senmedeltiden, men fick större spridning först under slutet av 1800-talet, då viktorianernas natursvärmeri resulterade i organiserade vallfärder till fiskrika vattenleder och småningom också ut till havs. Expansionen var till en början ett utpräglat medelklassfenomen, men fr.o.m. sekelskiftet drogs allt fler industriarbetare med. Vid det laget hade aktiviteten redan fått skilda betydelser för de olika samhällsskikten; de burgna klasserna drog sig tillbaka till exklusiva fiskeklubbar, svårtillgängliga forsar i de skotska högländerna eller exotiska vatten i andra delar av imperiet, medan arbetarna och den lägre medelklassen däremot utvecklade sitt fritidsfiske till en tävling inom ramen för variablerna tid, rum och vikt. Lowerson är skeptiskt inställd till uppfattningen att fritidsfisket skulle ha demokratiserats i takt med att en hel industri vuxit upp kring det. Nya sociala barriärer och distinktioner har tenderat att ersätta gamla.

Lowersons skärpta sinne för det brittiska klasssamhällets nyanser och egenheter lyser igenom även i hans artikel om golfens socialhistoria, som borde vara obligatorisk läsning för var och en som planerar att satsa tid och tillgångar på denna ursprungligen högst oskyldiga skotska strand sport. Dess spridning söderut vidtog i början av 1800-talet, men ännu så sent som 1879 låg drygt hälften av Förenade kungarikets golfklubbar i Skottland. Styrkeförhållandena förändrades emellertid snabbt till Englands favör under slutet av den viktoriaanska epoken då en verklig golfboom svepte över den av medelklassen uppköpta engelska landsbygden. Golfspelet framstod redan då som ett idealiskt tidsfördriv för rikets mer till åren komna del av borgerskapet, emedan den förenade

visionerna om ett otvunget friluftsliv, ett romantiskt landskap och en trygg medelklassatmosfär. Detta förklarar också till en del varför de brittiska fritidsgolfarna har haft en så väl smord samexistens med den begränsade skaran av professionella klubbsvingare. Proffsen förmådde inte hota idyllen och har därför deltagit i det såvliga rollspelet med hela rekvisitan av grälla Agryle-sockor och tjoget klubbor.

Ibland saknar man Lowersons klarsynthet i antologins andra artiklar. Jack Williams skriver omständligt om kriketen, men besvarar egentligen inte frågan varför denna på 1700-talet systematiserade variant av ett gammalt, i olika delar av Europa förekommande slagspel kommit att framstå som den engelska nationalsporten framom andra. Att författaren inte ställer frågan sammanhänger antagligen med att kriketen under 1800-talets lopp fick en så central roll vid internatskolor och universitet över hela det brittiska imperiet, att dess distinkt engelska framtoning ofta glöms bort eller tas som en självklarhet. Ändå är det uppenbart att spelets popularitet inom den anglosaxiska världen var och är förknippad med dess utpräglad engelska fair play- och gentlemannaideal, som i sin tur är intimt kopplat till en annan, ursprungligen likaså engelskt företeelse, nämligen amatörismen.

Det bör emellertid genast inflikas att amatörfrågan uppmärksammas på ett förtjänstfullt sätt av Williams, som bl.a. påvisar att få sporter i lika hög grad som den brittiska kriketen har reflekterat och upprätthållit klassamhällets attityder på denna punkt. Trots att professionella och amatörer spelat i samma lag och mot varandra i över hundra år klassificerades proffsen fram till andra världskriget som en lägre kast. De förväntades titulera sina amatörkolleger och förpassades till skilda omklädningsrum. Efterkrigstiden medförde en stark revidering av detta mönster, men ledde ingalunda till en total utplåning av de gamla hierarkierna. Som exempel på detta anger Williams kriketklubbarnas och organisationernas ledarskap, som fortsättningsvis i stor utsträckning rekryteras från de etablerade eliterna.

Allmänt taget kan man säga att Masons antologi lider av att den är alltför insulär. Skribenterna vågar sig sällan på jämförelser med utvecklingen på kontinenten och problematiserar inte orsakerna till att idrotten i sin moderna, reglerade form kom att utvecklas i första hand just i Storbritannien. Dessa brister gör sig gällande också i Masons eget inlägg om den brittiska fotbollens sociala ursprung och bindningar. Mason visar på ett koncist och informativt sätt hur fotbollen – detta över hela Centraleuropa åtminstone sedan början av nya tiden förekommande tidsfördriv – under loppet av några decennier i slutet av 1800-talet omformades av f.d. internatskolelever till ett spel med enhetliga gentlemannaregler och hur det därefter i snabb takt fick den proletära prägel, som det har än idag. Men han utreder noga taget inte varför spelet, trots sin lavinartade publikframgång i hemlandet och dess sedermera

världsomfattande popularitet, aldrig fick status av en imperial sport i jämbredd med kriketen, rugbyn och friidrotten. Mason ger svaret - fotbollen var för starkt kopplad till arbetarkulturen - men han vågar sig inte in på en klagörande, komparativ analys.

*

Faktum är att Richard Holts *Sport and the British: A Modern History* i flera avseenden kan läsas som en replik till Masons antologi, också om detta inte varit hans intention. Holt spinner vidare på många av de frågor som blivit outredda i Masons verk och ifrågasätter framför allt den i antologin ofta förekommande, vedertagna uppfattningen om ett öppet brott mellan den traditionella, folkliga idrotten och dess moderna, resultatnriktade variant. Främst bland Holts explicit uttalade teorier står därför tanken att man undervärderat kontinuiteten inom den folkliga sfären och alltför mycket koncentrerat uppmärksamheten på den moderna idrottens uppsving inom internatskolorna och universiteten i mitten av 1800-talet. Ytterst kan detta påstående ses som en kritik av den Gramsci inspirerade skola av samhällsvetare och historiker, som utgår från att den urbana arbetarkulturen på ett eller annat sätt är bunden att formas enligt borgerligt mönster och att allt egentligen handlar om de styrande klassernas manipulation.

Holt är m.a.o. benägen att poängtera existensen av en autonom kroppskultur inom arbetarklassen med rötter i det agrara samhället, som trots stora strukturella omställningar och krav på disciplinering har fortlevt fram till våra dagar. Han ger mycket utrymme åt exempel på självständiga initiativ och idrottsformer bland arbetarna och poängterar mer än en gång att arbetarklassen, tvärtemot talet om social kontroll och ideologisk indoktrinering, lyckats sätta sin prägel på många, visserligen ofta på borgerligt håll förädlade aktiviteter, såsom t.ex. fotbollen. Den brittiska fotbollskulturen exemplifierar enligt Holt på ett intressant sätt hur ett och samma spel kan ha olika betydelser inom olika samhällsskikt. För medelklassen framstod spelet i första hand som ett tidsfördriv bland gelikar, där blotta deltagandet och ett behärskat uppträdande hade större värde än spelets utgång. För arbetarklassen var mönstret helt annat; man spelade fotboll på gatan och bakgårdar, man identifierade sig utan moraliska förbehåll med ortens eller stadsdelens professionella lag och hade inget intresse av att se sina idoler uppföra sig gentlemannamässigt mot motståndarna. Vi känslan och segern gick framom de borgerliga dygderna.

Holt visar att fotbollen, både på läktaren och på planen, spelade en alltför central roll för den manliga arbetarklassen för att kunna attrahera de brittiska medel- och överklassernas helhjärtade intresse eller godkännande som symbol för imperiet. Orsaken till att rugbyn och kricke-

ten på denna punkt fyllde de regerande samhällsskiktens krav sammanhänger framförallt med att de hade bibehållit sin höga status i moderlandet och därför utövades flitigt av brittiska kolonialister och lokala eliter som en form av lojalitetsyttring. Detta har varit fallet i speciellt hög utsträckning med kricketspelet, som aldrig har etablerat sig utanför det brittiska imperiet och samväldet, men som inom dess ramar på ett fascinerande sätt framstår som ett orubbat monument över det upplösta kolonialväldet.

I samband med dessa koloniala betraktelser kommer Holt även in på den inrikata distinktionen mellan brittiskt och engelskt, som för utlänningar kan förefalla både diffus och oväsentlig, men som för många skottar, walesare och irländare är själva drivfjädern i deras idrottsintresse. Holt poängterar att sammanblandningen är förståelig, emedan man med brittisk kultur i allmänhet och idrott isynnerhet vanligen syftar på något som står högt i kurs i England och som i praktiken innebär syngelsk dominans.

Föga överraskande var det irländarna som reagerade starkast mot den "brittiska" kulturimperialismen; 1884 bildades Gaelic Athletic Association (GAA) vars uppgift blev att återupprätta forntida lekar och motarbeta spridningen av utländska grenar, bl.a. genom att utestänga alla dem som spelade fotboll. Initiativet var framgångsrikt och ledde till att GAA snabbt blev något av en hemvist för militanta nationalister med kontakter till IRA. Under självständighetstiden har förbundet framför allt varit en kulturell bastion för det rurala, katolska Irland. Skottarnas och walesarnas nationalism har tagit sig andra former på idrottsfronten, emedan man har valt att kämpa med antagonistens vapen för att kunna framhäva sina etniska kvaliteter. För skottarnas del har detta inneburit att fotbollen fått nationell status och att landskampen mot England utgjort säsongens absoluta höjdpunkt. I Wales har det åter varit rugbybyn som fått framstå som det främsta uttrycket för keltisk självkänsla.

Holts forskningsgrepp är inalles ovanligt stimulerande. Han binder ihop flera frågeställningar som tidigare har behandlats endast isolerat och vågar sig ut på isar, som för andra idrottshistoriker framstått som alltför hala och tunna. Med detta avses inte endast Holts argumentering för en kontinuitet mellan folklig och modern idrott, som trots brist på empirisk evidens verkar lovande, utan också hans strävan att problemcentrerat exponera idrottens sociala betydelser. Holt är i och för sig inte intresserad av de enskilda idrottsformerna och deras sociologi; han frågar sig först som sist vilken prägel samhällets sociala struktur givit den brittiska idrottskulturen som helhet. Detta skiljer honom från Mason och dennes medförfattare och lockar förhoppningvis en och annan av brittisk socialhistoria intresserad läsare att bekanta sig med båda verken, vilket verkligen är mödan värt.

Henrik Meinander